

UNIVERSITATEA OVIDIUS DIN CONSTANȚA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE
DOMENIUL DE DOCTORAT TEOLOGIE

***Familia creștină după Noul Testament față
de familia creștină în contextul secularizant
al societății noastre***

REZUMAT

Conducător de doctorat:

I.P.S. Prof. Univ. Dr. TEODOSIE PETRESCU

Student-doctorand:

GHEORGHE M. ADRIAN

CUPRINS

INTRODUCERE.....	11
CAPITOLUL I - FAMILIA DIN PERSPECTIVA DISCIPLINELOR SOCIO-UMANISTE.....	18
1.1. Dimensiunea religioasă a vieții în condiția postmodernismului..	18
1.2. Câteva repere conceptuale despre etica familiei.....	Error! Bookmark not defined.
1.3 Definiția familiei – abordări disciplinare.....	18
1.4. Familia și religia – un complex actualmente perimat?.....	18
1.5. Familia creștină - o <i>ecclesia domestica</i> . Redimensionarea socio-religioasă a familiei în scrierile noutestamentare.....	18
1.6. Provocările la adresa familiei creștine în societatea secularizată modernă.....	18
CAPITOLUL II - FAMILIA ÎN ORIZONTUL TEOLOGIEI NOULUI TESTAMENT.....	20
2.1. Familia în mediul cultural și social greco-roman antic.....	20
2.2. Familia în Vechiul Testament.....	20

2.2.1. Incursiune terminologică în vocabularul ebraic al familiei, <i>Šēbet/Maṭṭeh</i> (“Trib”), <i>Miṣpāhâ</i> (“Clan”), <i>Bêt-āb</i> (“Casa Tatălui”).....	20
2.2.1.1. <i>Šēbet/Maṭṭeh</i> (“Trib”).....	20
2.2.1.2. <i>Miṣpāhâ</i> (“Clan”).....	20
2.2.1.3. <i>Bêt-āb</i> (“Casa Tatălui”).....	20
2.2.1.4. Indicații terminologice ale relațiilor de rudenie, <i>āb</i> , <i>ēm</i> , <i>bēn</i> , <i>bat</i> , <i>ah</i> , <i>āhōt</i>	20
2.2.2. Funcțiile sociale ale familiei în cultura religioasă iudaică.....	20
2.2.2.1 <i>Miṣpāhâ</i> - coordonate socio-economice.....	20
2.2.2.2. <i>Bêt-āb</i> - coordonate socio-economice.....	20
2.2.2.3. <i>Bêt-āb</i> - statutul judiciar al familiei.....	20
2.2.2.4. Funcția didactică a familiei.....	20
2.2.2.5. Legământul și familia - ipostaze ale relației lui Israel cu Dumnezeu.....	20
2.2.3. Tiparul căsătoriei în practica iudaică veterotestamentară.....	20
2.2.4. Relația dintre părinți și copii conform reglementărilor legale iudaice.....	20
2.3. Familia creștină, un nou mod al recalibrării <i>familiei</i> pe normele noutestamentare.....	20
2.3.1. Resemnificarea septuagintului <i>oikos</i> în noi vectori de referință creștină, „casa” ca identitate familială.....	20
2.3.1.1. Οἶκος τοῦ Θεοῦ („Casa lui Dumnezeu”).....	20

2.3.1.2. Poporul lui Dumnezeu ca și casă a lui Dumnezeu.....	20
2.3.2. <i>Patria</i> și <i>oikos</i> - semnificația religioasă și socială a familiei în relație cu Biserica.....	20
2.3.2.1. Funcțiile sociale ale familiei creștine - continuitate în principii cu familia iudaică.....	20
2.3.2.1.1. Incluziunea.....	20
2.3.2.1.2. Autoritatea.....	20
2.3.2.1.3. Închinare și predare.....	20
2.4. Căsătoria - considerații biblice.....	20
2.4.1. Particularitățile <i>familiei</i> în Vechiul Testament.....	20
2.4.1.1. Viața de familie - matrice a modului existențial al bărbatului și a femeii în condiția edenică.....	20
2.4.1.2. Căsătorii monogame și poligame.....	20
2.4.1.3. Căsătoria-contract în vechiul Israel.....	20
2.4.1.5. Condiția femeii în familia iudaică.....	20
2.4.2. Căsătoria în scrierile noutestamentare.....	20
2.4.2.1. Căsătoria în gândirea Sf. Apostol Pavel. Referințe exegetice la <i>Efesenii</i> 5, 22-33.....	20
2.4.2.2. Directive pastorale pauline în privința raportului dintre soți în cadrul familial.....	20
2.4.2.3. O problemă paulină, femeia căsătorită sau femeia fecioară?.....	20
2.4.2.4. Femeia în condiția văduviei - soluții sociale în programul paulin.....	20

2.4.2.5. Căsătoria consacrată ca Taină în spațiul sacramental și liturgic al Bisericii.....	20
2.4.2.6. Modelul femeii în familia creștină, Fecioara Maria conform tradiției teologice creștine.....	20

CAPITOLUL III - ASPECTE TEOLOGICE ȘI MORALE ALE VIEȚII DE FAMILIE CENTRATE PE PRECEPTELE NOUTESTAMENTARE. O VIZIUNE PATRISTICĂ.....

3.1. „Dumnezeu a creat coexistența” - dimensiunea integratoare a familiei.....	19
--	----

3.2. Coresponsabilitatea soților în verticalitatea unității familiale...	22
--	----

3.3. Problemele vieții conjugale, căsătoria nefericită – cauze și remedii.....	Erro
--	-------------

r! Bookmark not defined.

3.4. Valorizarea omului ca persoană deschisă spre orizontul comuniunii și deplinătății prin căsătorie.....	22
--	----

3.5. Definiția căsătoriei după învățătura ortodoxă - referințe canonice, liturgice și morale.....	22
---	----

CAPITOLUL IV - FAMILIA CREȘTINĂ ÎN SCRISUL ROMÂNESC.....

4.1. Familia creștină între tradiționalism idealizant și secularizare: <i>Cartea nunții, Amintiri din copilărie și Moromeții I</i>	23
--	----

4.2. Familia rămasă în grija mamei: <i>Baltagul</i> și <i>Mara</i> între valorile creștine tradiționale și valorile lumii pe cale de modernizare.....	24
4.3. Valorile creștine ale familiei față în față cu iubirea interzisă: „ <i>De la noi, la Cladova</i> ”.....	25
4.4. Reașezări ale familiei și răsturnări ale valorilor creștine în modernitatea românească: <i>Concert din muzică de Bach</i> , <i>Enigma Otiliei</i> și <i>Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război</i>	26
4.5. Valorile familiei în lumea țărănească: <i>Ion</i> , sau dezvrăjirea satului românesc ideal.....	27

CAPITOLUL V - FAMILIA CREȘTINĂ ÎN FOLCLORUL ROMÂNESC.....29

5.1. Înțelegerea relațiilor de familie și a valorilor acesteia în literatura aforistică și în cântecul de leagăn.....	29
5.2. Legitimarea valorilor creștine ale familiei patriarhale în orația de nuntă, bocetele funerare, „ <i>nunta mortului</i> ” și în <i>Miorița</i>	30
5.3. Basmul popular și de autor: idealizarea familiei tradiționale și a valorilor creștine în <i>Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte</i> , <i>Sarea în bucate</i> și în basmul eminescian <i>Făt-Frumos din lacrimă</i> ..	31
5.4. Provocări la adresa valorilor creștine ale familiei tradiționale în basmul popular și în pilde: Prâslea cel voinic și merele de aur, Țugulea, fiul unchiașului și al mătușei, Copiii văduvului și iepurele, vulpea, lupul și ursulși „ <i>Burdujelul cu galbeni</i> ”.....	32

5.5. Virtuți creștine ale familiei împinse la extrem: <i>Meșterul Manole</i>	33
--	----

CONCLUZII.....	35
----------------	----

BIBLIOGRAFIE SELECTIVA.....	40
-----------------------------	----

I. Izvoare.....	39
-----------------	----

A. Ediții ale Sfintei Scripturi.....	39
--------------------------------------	----

B. Literatură patristică.....	39
-------------------------------	----

II. Dicționare, enciclopedii, lexicoane.....	39
--	----

III. Comentarii biblice.....	40
------------------------------	----

IV. Lucrări, studii, articole.....	43
------------------------------------	----

V. Literatură și folclor.....	42
-------------------------------	----

Cuvinte cheie: *familia creștină, secularizant, Noul Testament, folclor românesc, basmul popular, aspecte teologice și morale, corpus de control, habitus primar*

INTRODUCERE

Familia creștină în contextul secularizant al societății noastre se confruntă cu noi și noi provocări, descrise cu multă acrivie în teza de față, cu titlul *Familia creștină după Noul Testament față de familia creștină în contextul secularizant al societății noastre*, care își propune o analiză a rostului și semnificațiilor familiei creștine într-o lume ce se zbate mai mult ca oricând între cei doi poli majori, respectiv între tradiție și modernitate.

Cum vom arăta pe parcursul întregului nostru demers, în familie întotdeauna trebuie să aibă întâietate valorile moral-religioase, potrivit cuvintelor Mântuitorului nostru Iisus (Matei 6, 33).

Familiile nu numai că sunt sisteme diverse, complexe și fascinante de relaționare interumană, ci s-au dovedit în timp a fi una dintre cele mai importante influențe asupra dezvoltării individuale și indirect asupra societății. În context istoric familia a fost și rămâne punctul de reper al societății, celula de bază a

oricărui tip de ierarhie. Ea semnifică începutul și sfârșitul unei civilizații. În numele ei și al valorilor pe care ea le-a coagulat s-au declanșat războaie și s-au încheiat alianțe.

Iată de ce am ales să ne concentrăm atenția în această teză de doctorat asupra *familiei creștine după Noul Testament față de familia creștină în contextul secularizant al societății noastre*, un subiect pe care sperăm să îl aducem cu folos și în atenția semenilor noștri.

Lucrarea este structurată în cinci capitole. Dacă în prezenta *Introducere* am indicat pe scurt importanța familiei creștine în contextul societății românești actuale, în *Capitolul 1* al lucrării, „Familia din perspectiva disciplinelor socio-umaniste”, am sondat în paralel diverse abordări ale câtorva domenii disciplinare în privința familiei în general pentru a înțelege contextul social și intelectual mai larg în care învățătura creștină își manifestă influența.

Capitolul 2, „Familia în orizontul teologiei Noului Testament”, prezintă familia creștină ca o

sinergie între opera lui Dumnezeu și implicarea umană. Pentru a dezvolta concret ce înseamnă consacrarea reciprocă pentru o viață de comuniune, iubire și curăție în familia creștină conform Noului Testament, am parcurs momentele transformării căsătoriei de la forma sa originală spre dimensiunea nouă, instituită de Mântuitorul Iisus Hristos, trecând, în final, spre mărturiile Sfinților Părinți.

Acesta este, de altminteri, contextul ideatic în raport cu care *Capitolul 3*, „Aspecte teologice și morale ale vieții de familie centrate pe preceptele nouetamentare. O viziune patristică”, subliniază și mai pregnant importanța deosebită a calității morale a mediului familial. Discutăm în acest capitol formulări clasice ale preceptelor creștine de curățenie interioară, spirituală a membrilor familiei. Prin păstrarea, transmiterea și respectarea cu strictețe a unor astfel de precepte se poate ajunge la formarea și perpetuarea unei familii creștine fericite, ce își duce existența liniștit, în armonie cu societatea și cu învățăturile Bisericii.

Capitolul 4, „Familia creștină în scrisul românesc”, portretizează familia creștină din punctul de vedere al autorilor deja clasici din literatura sfârșitului de secol al XIX-lea și din prima jumătate a secolului al XX-lea, perioada istorică caracterizată prin profunde schimbări structurale socio-religioase și politico-economice ale poporului român.

Capitolul 5, „Familia creștină în folclorul românesc”, conturează profilul familiei creștine de data aceasta așa cum se observă în folclorul românesc, cu bunele și relele sale, studiat în paralel cu viziunea teologică a bisericii. În creațiile studiate aici, măiestria populară românească surprinde familia uneori sub aspectul tragi-comic, pe care îl analizăm, după caz, și în asociație cu scrieri comparabile din folclorul vest-european, ceea ce relevă un grad comparabil de similitudine în descrierea comportamentului uman din perspectiva valorilor morale ale familiei creștine tradiționale.

Așa cum indicăm în secțiunea de *Concluzii*, prin demersul nostru intenționăm să dăm o nouă

interpretare, să conturăm o viziune nouă cu privire la rolul și locul familiei creștine în societatea românească, în sfera intereselor și preocupărilor societății românești.

Două precizări finale sunt oportune, credem. După cum se poate remarca, *capitolele 4 și 5* se constituie propriu-zis în studiul de caz al acestei teze. Ne-am oprit la această formulă care nu uzitează metode sociologice precum chestionarul, căci ar fi fost extrem de dificil, în condițiile actualei cercetări, să investigăm fenomenul atât în mediul urban cât și rural, atât în zonele metropolitane și cosmopolite ale deopotabilelor și televiziunii HD, cât și în zonele izolate, unele încă neelectrificate, precum satele din Munții Apuseni. Nici nu facem apel la material arhivistic, răsfirat în zeci de arhive din țară și adunând mai bine de un secol de documente de tot felul, pentru a da seama de eventualele schimbări perceptibile diacronic în înțelegerea și trăirea morală în cadrul familiei creștine. Dimpotrivă, ne-am oprit la un material care înregistrează, chiar dacă nu cu fidelitatea înscrisurilor de la Starea civilă, a testamentelor sau a documentelor

de tribunal, tensiunile sociale ale epocii moderne în câteva dintre momentele ei. După cum spuneam, este vorba despre literatura de autor din partea finală a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea, adică exact perioada istorică a unor mutații radicale în structura socio-politică, economică, ideologică, culturală și mentalitară a poporului român. Aceste documente *sui generis* pe care le furnizează literatura – cu precizarea că trebuie să ținem cont de filtrul ficțional și estetic ce acționează aici – sunt tratate comparativ cu câteva materiale folclorice, pe care le considerăm practic corpusul de control datorită caracterului dovedit conservator al practicilor folclorice.

Ca studiu de caz, deci, teza noastră de doctorat investighează din perspectiva literaturii de autor și a folclorului autentic românesc, familia creștină, zugrăvită cu măiestrie de artiștii epocii moderne din România, dar uneori în ceea ce ar putea părea o manieră tragi-comică. Acest subiect poate fi de utilitate în investigațiile interdisciplinare, cu impact asupra vieții laice românești, a stilurilor de manifestare a conduitei

individului – angajând astfel într-o mai mare sau mai mică măsură valorile morale ale familiei creștine românești.

Cealaltă precizare se referă la poziția învățăturii creștine ortodoxe în marea familie a învățăturilor creștine și mai ales în ceea ce privește cunoașterea creștinismului ortodox în lumea occidentală. Dată fiind istoria milenară a creștinismului, însă, aceasta este genul de precizare care nu se poate rezuma în doar câteva cuvinte.

CAPITOLUL 1 - FAMILIA DIN PERSPECTIVA DISCIPLINELOR SOCIO- UMANISTE

1.1 Dimensiunea religioasă a vieții în condiția postmodernismului

Înainte de a încerca fie și cea mai simplă definiție a conceptelor de bază pe care le vom utiliza în teza noastră de doctorat, este importantă o precizare metodologică fundamentală. Acesta nu este un studiu al familiei creștine realizat din perspectiva și cu metodele specifice teologiei, chiar dacă, inevitabil, vom face adesea apel la doctrina creștină ortodoxă și chiar dacă, în plan pur personal, subscriem învățăturilor Bisericii Ortodoxe Române. Prin urmare, nici abordarea în sine, nici corpusul studiat aici nu va apela *exclusiv* la cadrul teologico-dogmatic ortodox, ci se aliniază unor abordări contemporane de tip postmodern, care consideră oportun să studieze *religia* drept o *practică integrală ființei umane*, în termenii profesorului Malory Nye, fără

a se preocupa îndeaproape de caracterul de inspirație divină atribuit în mod tradițional religiilor și învățăturilor acestora, dar, desigur, și fără a-l nega.¹

¹ „Instead it is a human-centred approach: the study of religion as a human practice, a type of activity that appears to be integral to humans. (...) This is not to say that such human practices of religion are exclusively human *creations*: the cultural forms of religion that we can study may or may not be “divinely inspired”. And indeed many people practise their religions because *they assume that* they are divinely created.” Malory, Nye, *Religion: The Basics*, 2nd ed., Routledge, Abingdon and New York, 2008, p. 4, sublinierea autorului.

CAPITOLUL 2 - FAMILIA IN ORIZONTUL TEOLOGIEI NOULUI TESTAMENT

2.1. Familia în mediul cultural și social greco-roman antic

În lumea elenistică, familia definită ca o „casă” nu în sensul prim al cuvântului, ci în sens figurativ a fost o unitate socială cu conexiuni familiale sau naționale ale căror membri au trăit într-o anumită casă și au fost supuși autorității proprietarului.² Aceștia au împărțit o identitate comună ca și membri ai acestei unități. Coeziunea sa se află nu numai în legătura membrilor săi cu capul casei, ci și în diverși factori economici, psihologici și religioși. Prosperitatea (sau dorința) nu venea la persoane fizice în mod izolat, ci la „casele” lor. Însuși cuvântul *economie* provine din limba greacă *oikonomia* - “legea casei”, pentru că

² *Dictionary-Later New Testament & Its Developments*, Ralph R Martin & Peter H. Davids (Eds.), InterVarsity Press, Leicester, 2003, p. 512.

problemele financiare și alte probleme administrative se refereau la treburile gospodărești, nu la individ. O astfel de administrare a fost de multe ori responsabilitatea soției gospodarului.

Psihologic, identitatea unei persoane, de la cea a capului familiei la cea a sclavului, care se afla în reședința sa sau avea legături cu acesta, avea responsabilitățile față de și funcții în cadrul unei „case”. De obicei o „casă” era organizată împreună cu o religie comună, familia, în general, urma înclinațiile religioase ale conducătorului unității respective.³

Ceea ce se dezvoltă în spațiul greco-roman referitor la *familie* este ideea de *cămin*.⁴

³ *Ibidem*.

⁴ Pentru statutul familiei în lumea greco-romană cu toate implicațiile ei sociale, vezi: D. L. Balch, “Household Codes,” în *Greco-Roman Literature and the New Testament: Selected Forms and Genres*, D. E. Aune (Ed.), Scholars Press, 1988, pp. 117-30; J. Bonsirven, *Palestinian Judaism in the Time of Jesus Christ* (New York: Holt, Rinehart & Winston, 1964, pp. 67-86; J. Carco-pino, *Daily Life in Ancient Rome: The People and the City at the Height of the Empire*, H. T. Rowell (Ed.), Yale University Press, 1940, pp. 78-92; W. Den Boer, *Private Morality in Greece and Rome: Some Historical Aspects*, E. J. Brill, Leiden 1979; S. Dixon, *The Roman Mother*,

CAPITOLUL 3 – ASPECTE TEOLOGICE SI MORALE ALE VIETII DE FAMILIE CENTRATE PE PRECEPTELE NOUTESTAMENTARE. O VIZIUNE PATRISTICĂ

3.1. „Dumnezeu a creat coexistența” - dimensiunea integratoare a familiei

Așa cum spune și Sf. Chiril al Alexandriei, că
„*Dumnezeu a creat coexistența*” (P.G. 62, 135), într-
adevăr, căsătoria, ca legătură naturală pe viață dintre
bărbat și femeie, se întemeiază pe faptul că bărbatul și
femeia alcătuiesc, numai împreună, unitatea completă
sau familia.

Oklahoma University Press, 1988; F. Dupont, *Daily Life in Ancient Rome*, Blackwell, Oxford, 1992; D. Engels, “The Problem of Female Infanticide in the Greco-Roman World,” *CP* 75 (1980), pp. 112-120; J. F. Gardner, *Women in Roman Law and Society*, Indiana University Press, Bloomington, 1986, pp. 87-88; T. Han, *Jewish Women in Greco-Roman Palestine*, Mohr Siebeck, Tubingen, 1996, pp. 177-179; W. K. Lacey, “Patria Potestas”, în *The Family in Antient Rome: New Perspectives*, B. Rawson (Ed.), Cornell University Press, Ithaca, 1986, pp. 121-144; W. A. Meeks, *The Moral World of the First Christians*, Westminster, Philadelphia, 1986, pp. 133-138; B. Rawson “The Roman Family,” în *The Family in Ancient Home: New Perspectives*, D. Rawson (Ed.), Cornell University Press, 1966, pp. 1-57.

După cuvântul Mântuitorului, care a spus că „*Tatăl și cu Mine Una suntem*” (Ioan 14, 9), în chip asemănător, bărbatul și femeia, prin căsătoria lor, alcătuiesc o singură ființă. Dar așa cum Tatăl și cu Fiul rămân două Persoane distincte, deși se împărtășesc din aceeași unitate a ființei divine, tot astfel bărbatul și femeia alcătuiesc prin căsătorie o singură ființă, rămânând totuși doi.

Prin urmare, *principalul scop al căsătoriei este desăvârșirea celor doi*, iar, dacă ne gândim la taina nunții, a cărei definiție este, „*taina în care un bărbat și o femeie, învoindu-se în mod liber să trăiască împreună toată viața, pentru a naște și a crește copii și a se ajuta reciproc, primesc, prin preot, harul care sfințește legătura lor și ajută la atingerea scopului ei*”⁵, putem înțelege și alte scopuri ale căsătoriei, cum ar fi, ajutorarea reciprocă a soților pentru ușurarea vieții; nașterea și creșterea de copii și formarea lor; înfrânarea

⁵ [Dumitru, Stăniloae,] Nicolae Chițescu et al., *Teologia dogmatică și simbolică*, Manual pentru Institutele teologice, vol. II, în colaborare, Ed. Inst. Biblic, București, 1958, p. 915.

pasiunilor, „ca pază împotriva desfrânărilor” (1 Cor. 7, 2) și altele.

Sfântul Vasile cel Mare se oprește asupra versetului, „*Creșteți și vă înmulțiți, umpleți pământul și-l stăpâniți*” (Facere 1, 28) și dă următoarea interpretare, „Creșteți – pentru ca să nu rămână creația la o singură stare. Înmulțiți-vă – pentru ca ea (natura umană) să nu rămână limitată la un singur individ, ci în mai mulți. Și umpleți pământul – ... să-l umplem prin acea putere care ne-a fost dată să stăpânim pământul (rațiunea).”⁶

⁶ *Despre originea omului*, I. P. G. 45, Col. 272; S. C. 160, pp. 202-203. Citat după Pr. Asist. Dr. Vasile Răducă, *Op.cit*, p. 134.

CAPITOLUL 4 - FAMILIA CREȘTINĂ ÎN SCRISUL ROMÂNESC

Din multitudinea temelor destul de variate dezbătute de ai noștri scriitori, tema familiei este binecunoscută literaturii și artelor din toate timpurile. Familia definește o societate într-un anumit stadiu de civilizație, dar și marchează profund destinul fiecărui individ.

4.1 Familia creștină între tradiționalism idealizant și secularizare: Cartea nunții, Amintiri din copilărie și Moromeții I

Atât Marin Preda cât și Ion Creangă reușesc să creeze, în *Moromeții I* (1955) și respectiv *Amintiri din copilărie* (1881-88), două familii românești veridice, dar aproape total opuse una celeilalte. În toate aspectele se remarcă diferențe, asemănările fiind de multe ori inexistente. Dacă familia din Humulești aparține unui moment relativ tihnit socio-politic al secolului al XIX-lea dar este și idealizată, cea din satul

Siliștea-Gumești în Câmpia Bărăganului este surprinsă cu puțin timp înainte izbucnirii celui de-al doilea război mondial, când „timpul avea încă nesfârșită răbdare cu oamenii; viața se scurgea aici fără conflicte mari”⁷ – cum în curând avea să nu se mai poată: la finalul primului volum, cu trei ani înainte izbucnirii celui de-al doilea război mondial, „timpul nu mai avea răbdare”.⁸

4.2 Familia rămasă în grija mamei: Baltagul și Mara între valorile creștine tradiționale și valorile lumii pe cale de modernizare

Tot o căutare a universului pierdut al familiei, deși de cu totul altă factură, regăsim și în romanul *Baltagul* (1930) de Mihail Sadoveanu, a cărui protagonistă este însă o femeie. O țărancă simplă de la poalele Tarcăului, Vitoria Lipan este soție de oier, dar nu a oricărui oier, ci a unuia priceput, pe nume Nechifor Lipan. Deși acesta nu este școlită, reprezintă femeia

⁷ Preda, Marin, *Moromeții* vol. I și II, ediția a IV-a revăzută și adăugită, Editura Cartea Românească, București, 1975.

⁸*Ibid.*

satului tradițional românesc, plină de înțelepciune, vrednică, cu spiritul de observație dezvoltat, stăpână pe situație, perseverentă în acțiunile sale menite să descopere puzzle-ul încurcat al uciderii soțului său, dar – ceea ce este cel mai important din punctul nostru de vedere - mai presus de toate, cu frică de Dumnezeu, calitate care îi dă puterea de a continua în demersurile sale chiar și atunci când totul părea fără sfârșit.

4.3 Valorile creștine ale familiei față în față cu iubirea interzisă: „De la noi, la Cladova”

Gala Galaction (sub adevăratul său nume, Grigore Pișculescu) a fost preot ortodox, memorialist, publicist și un important prozator român. Fin analist al subtilităților sufletești, Gala Galaction reușește să surprindă în opera sa „la început tendenționismul”⁹ care „e discret, constând în zugrăvirea luptei între virtute și ispită”¹⁰, acestea fiind surprinse cu precădere într-una dintre cele mai semnificative nuvele ale sale în acest

⁹*Idem*, p. 251.

¹⁰*Idem*, p. 251.

sens, și anume „*De la noi, la Cladova*”, publicată în anul 1910 în revista *Viața socială*, iar ulterior inclusă în volumul *Bisericuța din Răzoare* (1914), a cărei temă tratează iubirea aflată între cei doi poli concentrici, reprezentați de motivele creștine primordiale: păcatul și chemarea iubirii.

Nuvela prezintă povestea de iubire a preotului Tonea îndrăgostit de Borivoje, „nevasta prea tânără a lui jupân Traico”¹¹, prieten foarte bun cu acesta (Tonea).

4.4 Reașezări ale familiei și răsturnări ale valorilor creștine în modernitatea românească: Concert din muzică de Bach, Enigma Otiliei și Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război

În romanele lor, scriitorii perioadei interbelice – exceptându-i pe tradiționaliștii precum Sadoveanu sau pe cei care adoptă teme ale satului tradițional precum Rebreanu (deși acesta din urmă nu ezită să portreteze

¹¹George, Călinescu, *Istoria literaturii române. Compendiu*, ediția a doua, Editura Litera Internațional, Chișinău, 2001, p. 251.

familiei dezbinată sau agresivă, mânată de dorința de a avea pământ, ca în *Ion*) – tind să-și racordeze valorile existențiale la acelea ale unei lumi extra-românești în plin modernism (în sensul dat de numele curentului cultural).

4.5 Valorile familiei în lumea țărănească: Ion, sau dezvrăjirea satului românesc ideal

Poate că o parte a răspunsului ne poate fi dată de romanul *Ion* (1920) al lui **Liviu Rebreanu**. În dorința sa de a avea pământ, protagonistul nu se dă în lături de la nimic: Ion Glanetașu o va seduce pe Ana pentru a-i șantaja tatăl să o căsătorească cu el, Ion, și să îi dea zestrea cerută, lăsându-l astfel pe bătrânul Vasile Baciș fără nicio avere. Acest plan lipsit de scrupule – și care contrazice flagrant a X-a poruncă: să nu râvnești ceea ce e al altuia¹² – este menit să îi faciliteze obținerea

¹² „Să nu poftesci femeia aproapelui tău și să nu dorești casa aproapelui tău, nici țarina lui, nici robul lui, nici roaba lui, nici boul lui, nici asinul lui, nici orice dobitoac al lui, nici nimic din cele ce sunt ale aproapelui tău!” (Deuteronom 5:21).

a ceea ce îl confirmă pe om drept țăran bine așezat în societatea tradițională românească.

CAPITOLUL 5 - FAMILIA CREȘTINĂ ÎN FOLCLORUL ROMÂNESC

Pe de o parte, nu trebuie însă să ne așteptăm ca literatura română – care, din păcate, nu are o vechime comparabilă cu cea a altor literaturi europene – să fi oferit, sau poate doar reflectat, modele de conduită și valori creștine în familia românească. Ca pretutindeni în lume, folclorul a fost mult mai aproape de conștiința celor mai mulți oameni decât literatura de autor și în speță cu mult mai de timpuriu.

5.1 Înțelegerea relațiilor de familie și a valorilor acesteia în literatura aforistică și în cântecul de leagăn

Literatura aforistică și enigmistică – alcătuită din ghicitori și proverbe (acestea din urmă numite și „paremii”, „pilde” sau „vorbe din bătrâni” și uneori introduse drept „vorba ăluia” sau, cum face Ion Creangă, „vorba ceea”) – ar fi un bun punct de plecare în analiza valorilor creștine ale familiei datorită

formulei lapidare, cu o informație morală concentrată. Adesea proverbele descoperă defectele morale ale omului (minciuna, prostia, îngâmfarea, lenea) și oferă o lecție de înțelepciune aplicată la contexte particulare, dar cu scopul de a dezvălui o semnificație mai largă, o însușire sau un raport necesar între obiectele lumii.

5.2 Legitimarea valorilor creștine ale familiei patriarhale în orația de nuntă, bocetele funerare, „nunta mortului” și în *Miorița*

Cum se poate realiza transmiterea valorilor creștine ale familiei se poate observa însă cu mult mai ușor în cazul unei **orații de nuntă** incluse în culegerea *Folclor vechi românesc*— orația de *conăcășie* sau „orația cea mare”¹³ — care integrează pasaje din Cartea

¹³ Această orație de nuntă este numită în manuscrisul slavonesc nr. 36 al Bibliotecii Academiei Române (din prima jumătate a secolului al XVIII-lea) orație de *conăcășie*, cu un termen derivat de la *conac*; cealaltă variantă fonetică majoră pentru astfel de orații este „orația de *colocărie*”, de la *colac*. Cercetătorii români argumentează în contradictoriu în ceea ce privește corectitudinea unui termen în raport cu celălalt, ca și în problema originii cărturărești sau, dimpotrivă, populare, a orațiilor de nuntă. Dintre orațiile de nuntă, „orația cea mare”, textul cel mai des întâlnit în manuscrise, s-a bucurat de cea

Facerii relevante pentru constituirea familiei *ab origo*, conferindu-i astfel familiei o istorie cvasi-mitică și legitimând biblic rolul social al întemeierii acesteia, paradoxal, prin omiterea pasajului incriminator al consumării fructului oprit.

5.3 Basmul popular și de autor: idealizarea familiei tradiționale și a valorilor creștine în *Tinerețe fără bătrânețe* și *viață fără de moarte*, *Sarea în bucate* și în basmul eminescian *Făt-Frumos din lacrimă*

În cazul basmului popular, ce valori creștine ale familiei sunt transmise cu precădere depinde de subiectul acestuia. Un basm inițiativ precum *Tinerețe*

mai mare audiență la public atât în randul boierimii cât și al oamenilor simpli. În această orăție rostită în poarta miresei de către vornic (staroste sau colăcer), textul se centrează pe alegoria vânătoriei, imediat dublată de aceea a transferului florii – sau, în unele variante, al pomului – dintr-o grădină (a părinților) în cea cea împărătească (a mirelui) pentru a o face să rodească. Vezi introducerea lui C. Ciuchindel la *Folclor vechi românesc*, ediție îngrijită, prefată, note și bibliografie de C. Ciuchindel, Editura Minerva, București, 1990, pp. XIII-XVI, precum și capitolul 2, „Nunta”, în monografia despre satul maramureșean leud scrisă de sociologa americană Gail Kligman, *Nunta mortului. Ritual, poetică și cultură în Transilvania*, ed. a II-a, tr. Mircea Boari et al., Iași, Polirom, 2005.

fără bătrânețe și viață fără de moarte, pe care Petre Ispirescu¹⁴ l-a inclus primul în culegerea sa *Legende sau basmele românilor* (1882), va trata rapid mediul familial pentru a acorda mult mai mult timp călătoriei inițiatice a protagonistului.

5.4 Provocări la adresa valorilor creștine ale familiei tradiționale în basmul popular și în pilde: *Prâslea cel voinic și merele de aur, Țugulea, fiul unchiașului și al mătușei, Copiii văduvului și iepurele, vulpea, lupul și ursul și „Burdujelul cu galbeni”*

Dar nu toate basmele idealizează prietenia adevărată dintre frații de cruce sau mai ales dintre frați. Dimpotrivă, unele dintre basmele populare repovestite de către Petre Ispirescu indică rapiditatea cu care relațiile de familie pot cădea pradă invidiei – considerată în creștinism unul dintre păcatele de moarte. Deteriorarea se datorează adesea valorii pe care o

¹⁴ Petre Ispirescu nu este pur și simplu culegător de folclor – nu doar de basme, ci și snoave, ghicitori și proverbe – ci mai ales repovestitor și popularizator al textelor astfel culese, după cum arată Iorgu Iordan în prefața la Ispirescu, Petre, *Legende sau basmele românilor*, EPL, București, 1968, pp. VIII-XIII.

dovedește persoana invidiată, precum în *Prâslea cel voinic și merele de aur* sau în *Țugulea, fiul unchiașului și al mătușei*. În *Prâslea*, frații devin invidioși pe mezin când acesta se dovedește singurul capabil să păzească merele de aur de a fi furate de către balaur și încearcă să-l ucidă mișelește în momentul revenirii lui de pe tărâmul celălalt; doar propria agerime de minte, loialitatea logodnicei sale și ulterior judecata divină îl vor salva pe Prâslea de la moarte, oprobriu social și/sau invidia perpetuă a fraților.¹⁵

5.5 Virtuți creștine ale familiei împinse la extrem: *Meșterul Manole*

Un caz aparte în ceea ce privește valorile creștine ale familiei apare în balada¹⁶ cunoscută, în

¹⁵ Ispirescu, Petre, *Legende sau basmele românilor*, în special pp. 78-82 și 85-86.

¹⁶ Balada ca specie a fost considerată de D. Caracostea „cea de-a doua mare instituție a românilor după limbă”. Citat în Popa, Marian, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, Editura Fundației Luceafărul, București, 2001, p.114. Pentru mai multe observații despre baladă ca specie a genului popular epic, vezi prefața lui Al. I. Amzulescu la

diversele ei variante, mai ales drept *Meșterul Manole* sau *Monastirea Argeșului*.¹⁷ Textul este îndeobște discutat – și apreciat – pentru tema *jertfei pentru creație*. O astfel de formulare este suficient de imprecisă (și impersonală în ceea ce privește identificarea agentului) încât ceea ce este jertfit și de către cine să fi trecut neobservat.

Balade populare românești, vol. 1: Toma Alimoș, ediție îngrijită și prefată de Al. I. Amzulescu, EPL, București, 1967, pp. v-xxiv.

¹⁷ Ca și în cazul *Mioriței*, *Monastirea Argeșului* (versiunea cel mai des antologată pentru publicul larg și inclusă în manualele școlare) a fost culeasă și inclusă de Vasile Alecsandri în antologia sa în 2 volume, *Poezii populare. Balade (Cântice bătrânești)*, din 1852-53. În *Balade populare românești. Vol.2: Meșterul Manole*, textul cules de Alecsandri, pp. 57-66, apare alături de alte trei versiuni, pp. 67-118.

CONCLUZII

Așa cum sublinia Arhiepiscopul Stylianos de Australia într-un articol publicat online,¹⁸ putem vorbi despre o *semnificație soteriologică a instituției căsătoriei*, semnificație ce derivă din însăși creația diferențiată a bărbatului și a femeii – așa cum o știm din Cartea Facerii –, dar citită prin prisma definiției *esenței lui Dumnezeu drept iubire* în Prima Epistolă sobornicească a Sfântului Apostol Ioan, adică piatra de temelie a creștinismului.¹⁹ Cu alte cuvinte, zidirea dublă a ființei umane ca bărbat și femeie nu este un accident sau un epifenomenon în planul Creației ci, dimpotrivă, ea reflectă liberul arbitru al Ziditorului și își trage sevele din însăși esența divină. Iată de ce semnificația tainei căsătoriei trebuie înțeleasă ca derivând din însuși

¹⁸ Stylianos de Australia, Arhiepiscop, „Family – An Orthodox Christian Perspective”, http://www.orthodoxresearchinstitute.org/articles/misc/stylianos_family.htm.

¹⁹ „Cel ce nu iubește n-a cunoscut pe Dumnezeu, pentru că Dumnezeu este iubire” (I Ioan 4, 8).

evenimentul comuniunii dintre soți, o comuniune – implicând sacrificiu și sanctificare reciprocă – realizată pe modelul Sfintei Treimi, adică pe unitatea celor trei Persoane distincte într-o esență unică, iar în termeni concreți pe pluralitatea diferențiată, dar co-existând în armonie și egalitate, a celor două naturi, divină și umană, din Persoana Mântuitorului așa cum a clarificat-o cel de-al Patrulea Sinod ecumenic de la Chalcedon. Cum frumos scrie Arhiepiscopul Stylianos, „în ambele doctrine ale Bisericii Creștine, adică doctrina trinitară și cea hristologică, tensiunea dintre pluralitatea persoanelor și unitatea esenței este echilibrată armonios în virtutea întrepătrunderii și iubirii divine.”²⁰

Iată dublul model care circumscrie armonios pluralitatea nivelelor de interrelaționare în cazul

²⁰ „In both these doctrines of the Christian Church, namely the Trinitarian and Christological, the tension between the plurality of persons and the unity of essence is harmoniously balanced by virtue of divine interpenetration and love.” Stylianos de Australia, Arhiepiscop, „Family – An Orthodox Christian Perspective”, http://www.orthodoxresearchinstitute.org/articles/misc/stylianos_family.htm.

familiei creștine, așa cum o prezintă învățătura Bisericii Ortodoxe: între soți, între părinți și copii, între frați și surori.

Așadar, potrivit învățăturii credinței ortodoxe, familia este așezământul divin, creat de Însuși Dumnezeu Tatăl în Rai, cu scopul de a perpetua neamul omenesc și de a insufla în om valorile morale și sociale.

Chiar și dincolo de definițiile complexe pe care le-au propus sfinții părinți ai Bisericii Ortodoxe, așa cum am arătat pe parcursul acestei teze, se poate ușor observa că familiile nu numai că sunt sisteme diverse, complexe și fascinante de relaționare, ci s-au dovedit a fi – în timp – una dintre cele mai importante influențe asupra dezvoltării individuale și indirect asupra societății, prin cumulul de valori pe care reușesc să îl guverneze.

Prin urmare familia trebuie interpretată ca un fel de rol-model al civilizației moderne, societatea având un rol primordial în ceea ce privește modelarea membrilor familiei creștine, precum și asigurarea stabilității familiei prin pachetele sociale și culturale pe

care le pune nemijlocit la îndemâna acesteia, ușurându-i sau îngreunându-i misiunea, și anume aceea de a fi începutul sau sfârșitul acestei civilizații pe care o animă prin puterea sa.

Astăzi societatea umană se lovește – așa cum am amintit anterior – de un obstacol iminent, și anume secularizarea, sub semnul globalizării. Desacralizarea societății noastre determină astfel consecințe dramatice de ordin teologic, social, și cultural, care pornesc din descumpănirea celulei de bază, reprezentată de familie.

Familia creștină reprezintă în concepția noastră ultimul bastion al culturii reale a unui popor, fiind reprezentată prin Biserică, în felul acesta Biserica păstrându-i neatinse valențele spirituale provenite din etnogeneză, iar sub oblăduirea bisericii, (familia) are putere formativă asupra unei națiuni, fiind sursa creatoare a ancestralității acesteia, păstrând în vatra sa toate bogățiile și valorile sale sacre și morale, de la începuturile creștinătății și până în prezent.

În același sens, putem atrage atenția asupra faptului că este important ca în cadrul familiei creștine

să fie readusă moralitatea, pentru a putea face ceea ce Dumnezeu ne-a lăsat pentru obținerea mântuirii – atât cea personală, cât și cea a copiilor și membrilor familiei – ce se reunesc într-o singură, unică, și de sine stătătoare familie, Biserica, cea care întemeiază viața pe suportul mântuirii, prin cunoașterea lui Dumnezeu înfăptuită întru Hristos.²¹

Prin urmare, observăm că valorile familiei creștine întâlnite în folclorul și literatura de autor românească subliniază perpetuu necesitatea conformării indivizilor la modelul biblic de întemeiere și de ierarhie domestică, oferit ca exemplu.

²¹ Alexander Schmemmann, *Euharistia. Taina Împărăției*, traducere de Preot Boris Răduleanu, Editura Anastasia, București, 1993, p. 180.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. Izvoare

A. Ediții ale Sfintei Scripturi

1. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a PF Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodox Române, București, 2013.

B. Literatură patristică

2. Sfântul Grigorie de Nyssa, *Despre facerea omului XVI*, traducere de Pr. Dumitru Fecioru, în *Sf. Grigorie de Nyssa, Scrieri – partea a II-a, Părinți și Scriitori Bisericești* 30, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998

II. Dicționare, enciclopedii, lexicoane

3. *Dictionary-Later New Testament & Its Developments*, Ralph R Martin & Peter H. Davids (Eds.), InterVarsity Press, Leicester, 2003

III. Comentarii biblice

4. Balch, D. L. , “Household Codes,” în *Greco-Roman Literature and the New Testament: Selected Forms and Genres*, D. E. Aune (Ed.), Scholars Press, 1988
5. Boer, W. Den, *Private Morality in Greece and Home: Some Historical Aspects*, E. J. Brill, Leiden 1979
6. Bonsirven, J., *Palestinian Judaism in the Time of Jesus Christ* (New York: Holt, Rinehart & Winston, 1964
7. Carco-pino, J., *Daily Life in Ancient Rome: The People and the City at the Height of the Empire*, H. T. Rowell (Ed.), Yale University Press, 1940
8. Dixon, S., *The Roman Mother*, Oklahoma University Press, 1988
9. Dupont, F., *Daily Life in Ancient Rome*, Blackwell, Oxford, 1992
10. Engels, D., “The Problem of Female Infanticide in the Greco-Roman World,” *CP*

11. Gardner, J. F., *Women in Roman Law and Society*, Indiana University Press, Bloomington, 1986
12. Han, T., *Jewish Women in Greco-Roman Palestine*, Mohr Siebeck, Tübingen, 1996
13. Lacey, W. K., "Patria Potestas", în *The Family in Antient Rome: New Perspectives*, B. Rawson (Ed.), Cornell University Press, Ithaca, 1986
14. Meeks, W. A., *The Moral World of the First Christians*, Westminster, Philadelphia, 1986
15. Nye, Malory, *Religion: The Basics*, 2nd ed., Routledge, Abingdon and New York, 2008
16. Răducă, Pr. Asist. Dr. Vasile, *Antropologia Sfântului Grigore de Nyssa*, EIBMBOR, București, 1996
17. Schmemmann, Alexander, *Eucharistia, Taina împărăției*, trad. Pr. Boris Rădulescu, Ed. Anastasia, București, 1993

18. Stăniloae, Pr. prof. dr. Dumitru, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1997

V. Literatură și folclor

19. *Balade populare românești*, vol. 1: *Toma Alimoș*, vol. 2: *Meșterul Manole*, ediție îngrijită și prefată de Al. I. Amzulescu, Editura pentru literatură, București, 1967.
20. Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediția a doua, Editura Minerva, București, 1982.
21. Ispirescu, Petre, *Legende sau basmele românilor*, ediție îngrijită de Aristița Avramescu, prefată de Iorgu Iordan, Editura pentru literatură, București, 1968.
22. Kligman, Gail, *Nunta mortului. Ritual, poetică și cultură în Transilvania*, ed. a II-a, tr. Mircea Boari *et al.*, Editura Polirom, Iași, 2005.

23. Popa, Marian, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, Editura Fundației Luceafărul, București, 2001.
24. Preda, Marin, *Moromeții*, vol. I și II, ediția a IV-a revăzută și adăugită, Editura Cartea Românească, București, 1975.